

FALUDI AKADÉMIA

„SZABADON ÉS HŰSÉGESEN KRISZTUSBAN”

*Szerelem, házasság, család – keresztény szemmel
(Vitatott erkölsteológiai problémák)*

4. ELŐADÁS: 2015. ÁPRILIS 20.

Nézeteltérések morálteológiában a családszinóduson

Reinhardt Marx bíboros Ferenc pápáról és a családszinódusról

A személyi fejlődés dinamikája a keresztény életben

II. János Pál *Reconciliatio et paenitentia* kezdetű buzdítása (1984)

II. János Pál újabb közbelépése: a *Veritatis splendor* (1993) morálteológiai elvei

Elvált és újraházasodott hívők egyházi helyzete (Walter Kasper javaslata)

*Reinhardt Marx bíboros
Ferenc pápáról és a családszinódusról*

Az előző alkalmakkor már idéztem Reinhard Marx müncheni bíboros érseket, a német püspöki kar elnökét, Ferenc pápa nyolctagú bíborosi tanácsadó testületének tagját, aki részt vett a rendkívüli családszinódus első szakaszán, és jelentős szerepet játszik az őszi rendes szinódus előkészítésében, lebonyolításában is.¹

Most ismét az *America* című folyóirat 2015. január 22-i számában megjelent interjúból idézek. Ezzel is jelezni szeretném, hogy a Tanítóhivatal mindjárt ismertetett eddigi megnyilatkozásaihoz viszonyítva valóban *új korszak kezdődött a megújuló Egyházban*. Erre vonatkozott az egyik kérdés. Íme Marx bíboros válasza:

„A legjobb dolog elolvasni az *Evangelii Gaudium (Az Evangélium öröme)* kezdetű dokumentumot. Annak, aki azt mondja: »Nem tudjuk pontosan mit is akar a pápa?«, én azt válaszolom: olvassátok el a szöveget! Ő nem ad mágikus (recept)választ bonyolult kérdésekre, hanem rámutat a Szentlélek útjára, az *evangelizálás útjára*: közel lenni az emberekhez, főként a szegényekhez, azokhoz, akik

¹ Pár éve nálunk is ismertté lett magyarra fordított, Karl Marxot bíráló könyve révén: Reinhard Marx, *A Tőke, Védőbeszéd az emberért*, Szent István Társulat, Bp., 2009.

megettévedtek és közel a bűnösökhöz. Tehát nem narcisztikus (öntetszelgő), sem pedig megfélemlített egyházzal van szó. Van egy új impulzus, hogy szabadok legyünk, és hogy kilépünk (zárt világunkból). Vannak, akik aggodalommal nézik, mi is lesz itt. Ferenc pápa erős képet használ erre: »Én inkább egy balesetet szenvedtem, megsérült és piszkos egyházat szeretek, azt, amelyik *úton van*, semmint egy nagyon tiszta egyházat, melynek igazsága van és hozzá minden szükséges dolga.« Az utóbbi egyház nem segíti az embereket. Az evangélium nem új – hangsúlyozza Marx bíboros –, csak Ferenc pápa éppen új módon fejezi ki, és sok embert inspirál ezzel világszerte. Mondják is: »Igen, ez az egyház!« Nagy ajándék ő számunkra és nagyon fontos. Meglátjuk, mi jön majd! Ő csak két éve pápa, az még nem nagy idő!” Mindjárt megjegyzem, hogy a házasság teológiájára vonatkozóan Marx bíboros és a német püspöki kar álláspontjával több főpásztor, még a Hittani Kongregáció elnöke, Gerhard Müller német bíboros sem ért egyet.² A viták majd folytatódnak az őszi rendes családszinóduson, például az elvált és újraraházasodottak szentségekre való járulása kérdésében.

Az előző előadásokban már hangsúlyoztam az újabb perszonalista morálteológiával az *úton levést, fejlődést*, tehát hogy a lelki vezetésben és a lelkipásztorkodásban figyelni kell az emberi cselekvés teljes összefüggéseire, a *személyi fejlődés/növekedés* vagy *regresszió dinamikájára*.³

A személyi fejlődés dinamikája Fokozatosság, növekedés a keresztény életben

Bevezetesként visszautalok márciusi előadásomra: az egyénnek – férfinak vagy nőnek – élete egészét kell figyelembe vennie mint személyes elkötelezettséget a jóra vagy a rosszra. Az *optio fundamentalis, alapvető választás* Isten mellett vagy ellene, adja meg azt a „hullámhosszat” („tengelyt”), amelyhez viszonyítva kell megítélni az élet nagy egzisztenciális döntéseit. A személyiség mélyén történik előbb vagy utóbb az egész életet elkötelező választás a jó, az igazság, az Isten mellett: amikor a személy „megteszi az igazságot a szeretetben”, és e szerint meghatározza fejlődését, növekedését, szabadságát és felelősségét, illetve – ha nem következetes, ha hűtlen – regresszióját, visszafejlődését. A személy – lelkiismeretét követve, a

² Lásd

http://keresztény.mandiner.hu/cikk/20150326_a_vatikan_visszaszolt_a_nemet_puspoki_karnak

³ Vö. Bernhard Häring, *La théologie morale, Idées maîtresses*, Cerf, Paris, 1992, 64–84. Bővebben Bernhard Häring, *Frei in Christus*, Herder, 1982, I, 196–199; 216–221; II, 464–535. (10. fejezet: *A szexuális nyelvezet felszabadító igazsága*); C. M. Martini–G. Sporschill, *A hit kockázata*, Kairosz, Bp., 2009; Nemzetközi Teológiai Bizottság, *Az Egyetemes etika keresése*, SZIT, Bp., 2013; Varga Andor SJ, *Az erkölcsi élet alapjai*, TKK/IV 6, Róma, 1978; Paul Valadier SJ, *L'Église en procès*, Calmann-Lévy, 1987.

kegyelem indítására – a Krisztusban hozott üdvösség felé tart, vagy a kárhozatot kockáztatja.

Karl Rahner az alapvető választásról szóló nézetet kifejezetten a *bűnbánatra és a megtérésre alkalmaszza*. A hívő – férfi vagy nő – a bűnbánattal és a kiengesztelődéssel visszatér az Igazsághoz, teljesen Isten irgalmas szeretetére hagyatkozik, és így az üdvösség felé tájolóódik be. Aki nemet mond az Igazságnak, Istennek, amikor a bűn, a gonoszság sötéttségét választja, saját üdvét teszi kockára. De nemcsak az egyéni sorsról, valami individualista etikáról van szó: amikor a Jézus Krisztusban hozott üdvösségről beszél az alapvető választást valló teológia, mindig Isten családja testvéreinek szolidaritására, Krisztus Teste (az Egyház) tagjai közös felelősségére, Isten országa: az igazságosság, a szeretet és a béke építésére gondol. Leleplezi a tévedés, a kollektív önzés, a gyűlölet, az erőszak, a számtalan jogtiprás ideológiáit és gyakorlatát, és a szegények, a kizsáoltak mellé áll.

A Karl Rahnerre is hivatkozó redemptorista morálteológus, Bernhard Häring⁴ az *optio fundamentalis* fényében különbözteti meg a *halálos és a bocsánatos bűnöket*, hangsúlyozva, hogy a két fajta bűn között *lényegi, minőségi* különbség van. A halálos bűn (objektív szempontból) egyenlő a rossz alapvető választással: az Igazság, ill. az Isten elleni döntéssel. Az ilyen tudatos és szabad választás meghatározza az élet irányát, az igaz és a jó helyett a rosszal, a gonoszsággal vállal szolidaritást, tehát elvágja magát az élő Istentől és a szeretetközösségtől. Ez már a lelki halál, és ha az illető a végsőig kitart ebben a lázadásban, állapotban, saját magát ítéli kárhozatra.

E szemléletben sokkal kevesebb a halálos bünt, mint ahogy azt a kazuista moralisták gondolták. De ez nem jelenti azt, hogy az egyes súlyos bűnöket nem kell komolyan venni. Hiszen tetteink megváltoztatnak bennünket jó vagy rossz irányban, ahogy azt már kifejtettem. (Cf. Montcheuil, hegymászó).

Itt még egy megjegyzés a *bűnbánat szentségéről*: a Középkorban, majd a Trentói zsinat után főleg a bűn *objektív* kritériumát vették figyelembe, amikor a *tárgyak miatt*, belső természetüknél fogva súlyos bűnöknél *halálos* bűnökről beszéltek. Így például a régi szexuális erkölcsstanban általában nem volt *parvitas materiae*: a VI. *parancsolat elleni minden* vétség halálos bűnnek számított.⁵ Szerencsére ott volt a „*szabadon és tudatosan*” pontosítás. De nem vették kellőképpen figyelembe a körülményeket, a szituációt, az illető személy alapvető választását, élete irányát, a hitben való fejlettségi fokát, szabadságát és tudatosságát.

II. János Pál buzdítása az 1983-as szinódus után

II. János Pál az 1983-as püspöki szinódus után kiadott *Reconciliatio et paenitentia* (*Kiengesztelődés és bűnbánat*) kezdetű 1984-es apostoli buzdításában⁶ *nem teljesen fogadta*

⁴ I. m., 68–70.

⁵ Vö. Martini bíboros megjegyzését in *A hit kockázata*, V. fejezet

⁶ *Kiengesztelődés és bűnbánat a mai egyház küldetésében*, magyar fordítás dr. Kiss László, SZIT, Bp., 1985. (Erre a szövegben KB +oldalszámmal utalok

el az *optio fundamentalist* attól tartva, hogy veszélyezteti a halálos bűnről vallott hagyományos felfogást.⁷ Mégis megfontolásai – az egyházi hagyományra támaszkodva – eligazítást adnak a halálos és bocsánatos bűnök megkülönböztetéséhez.

Bernhard Häring a buzdítást kommentálva kiemeli a pozitív szempontot:

Az 1983-as szinódus tudatában volt annak, hogy az Egyház a *bűnről csak a megváltás, Isten irgalmassága és a gyógyító fegyelem kifejezett összefüggésében beszélhet*. A szinódus tehát a hangsúlyt határozottan Isten tetteire (működésére) helyezte, akitől állandóan sürgető felhívás érkezik a kiengesztelődésre, felajánlva a megbocsátást és a gyógyítást. A Buzdítás II. részének címe: *A szeretet nagyobb, mint a bűn*. A gonoszság misztériumát (*mysterium iniquitatis*) megvilágítja az irgalmasság misztériuma (*mysterium pietatis*). A keresztény szükséges erőfeszítése Isten üdvözítő és gyógyító irgalmasságának megtapasztalásában gyökerezik (§ 21 és 22). A bűn súlyosságát az Egyház (szinódus) főleg Isten végtelen irgalmasságához viszonyítva állapítja meg.

A 17. paragrafus a *halálos és bocsánatos bűnök* megkülönböztetéséről szól. (KB 40–45) II. János Pál buzdítása itt lényegében az *Egyház hagyományos tanítását fejté ki*, hivatkozva Szentírásra, főleg Szent János első levelére (1Jn 16 és köv.) és a Máté-evangéliumra (12,31 és köv.), ahol a *lelki halálba* vezető bűnökről, a Szentlélek elleni bűnökről van szó: *ezek Isten elvetését, megtagadását és a bálványokhoz fordulást jelenik*. „Isten elvetése, kegyelmének visszautasítása, ellenszegülés üdvösségünk forrásával⁸ – szélsőséges és végletes elhatározások, melyek által az ember a bocsánat útját *tudva és akarva* elzárja maga előtt. Remélhetőleg csak nagyon kevés ember tart ki mindvégig abban a lázadó küzdelemben, mely megátalkodva kihívja maga ellen Istent, aki – Szent János szerint (1Jn 3,20) – az ő irgalmas szeretetében nagyobb, mint a mi szívünk. Ő le tudja győzni a mi szellemi és lelki ellenállásunkat, úgy, hogy – Szent Tamás szerint – »egyetlen ember üdvösségében sem kell kételkednünk ebben az életben, ha Isten mindenhatóságát és irgalmasságát szemléljük»”⁹ (KB 41–42)

Láthatjuk, hogy a pápa itt részben igazolja az *optio fundamentalis* tételét, amelynek egyesek hamis értelmezést is adhatnak.

A Buzdítás ezután még hivatkozik Szent Ágostonra¹⁰ és főleg Szent Tamásra,¹¹ amikor a halálos és bocsánatos bűnök megkülönböztetését, a bűnért járó büntetést és a *bűn tárgyát* fejtegeti. Miután utalt a Trentói zsinatra is,¹² leszögezi: „Az Egyház tanításában és lelkipásztori munkájában a *súlyos* bűn gyakorlatilag azonos a *halálos* bűnnel.” (KB 43–43)

⁷ Vö. § 17, Häring, i. m., 82–83.

⁸ Szent Tamás, *STh* II–II, 14,1–3.

⁹ *STh* II–II, 14,3. ad 1.

¹⁰ Aug. *De Spiritu et littera*, XXVIII; *In Joannis Ev. tr.* 12,3. 14.

¹¹ *STh* I–II, q. 72, a.5.

¹² Trid. VI. ülés a megigazulásról: DS 1573, 1575, 1577.

Ezután következik a Buzdítás kifejezett utalása az *optio fundamentalis*ra, az alapvető választásra, az amely – Häring szerint¹³ – a *félreértett* morálteológiai tétel bírálata, pontosítása akar lenni: „Halálos az a bűn, melyet súlyos dologban, teljes tudattal és meggondolt bejegyzéssel követünk el. Hozzá kell fűznünk – folytatja a pápa –, hogy – amint azt a (Trentói) zsinat is leszögezte – egyes bűnök *belső természetükénél fogva* súlyosak és halálosak. Azaz vannak olyan cselekedetek, amelyek önmagukban, objektíven, tárgyuk miatt a körülményektől függetlenül mindig súlyosak, megengedhetetlenek. Ha ilyeneket követünk el *tudva és akarva*, ezek mindig súlyosak.”¹⁴ (KB 43–44)

Itt ki kell igazítanunk a hagyományos tanításra hivatkozó Buzdítás félreérthető kijelentését.

Az 1983-as szinóduson ugyanis – és még a most lezajlott 2014-es családszinóduson is! – egyes hozzászólók, amikor *halálos* bűnről beszéltek, összemosták az *objektív* és a *szubjektív* dimenziót, vagyis az „objektív” parancsolat/törvény *súlyosságát* és a *súlyos törvényt tudatosan és szabadon megszegő személy* tettet. Az összemosás, illetve félreértés kiviláglik a Buzdítás következő szakaszából is: „A szinóduson egyes atyák a bűnök között háromfajta – *bocsánatos, súlyos és halálos* – megkülönböztetést javasoltak. Ez a hármas felosztás azt a látszatot keltené, mintha a *súlyos bűnöknél fokozatok* volnának. De bizonyosan érvényes az az állítás, amely lényeges különbséget tesz a szeretetet eltörölő bűn és a természetfeletti életet ki nem oltó bűn között: az élet és a halál között nincs harmadik lehetőség. Óvakodnunk kell attól, hogy a halálos bűnt lefokozzuk az *optio fundamentalis aktusává*, azaz egy Isten elleni alapvető elhatározásra, amely kifejezetten és formálisan megsérti Istent vagy a felebarátot. Halálos bűnről van szó, ha az ember *tudatosan és szabadon*, bármilyen indítékkal valamit elhatároz, ami súlyosan ellentmond az erkölcsi rendnek.”¹⁵ (KB 44)

Szerencsére a Buzdítás így folytatja: „Kétségtelenül sok *összetett és homályos szituáció adódhat* pszichológiai szempontból, melyeknek jelentősége van a *bűnös felelősségének* elbírálásában. Pszichológiai megfontolásokból (azonban) nem szabad átlépnünk a teológiai keretekbe, miként azt az »alapvető szembefordulás«¹⁶ teszi, *ha úgy értelmezzük*,¹⁷ hogy tárgyilagosan tekintve megváltoztatja, vagy kétségbe vonja a halálos bűnről alkotott hagyományos felfogást.” (KB 45)

B. Häring tisztázza a kérdést, amikor így kommentálja a szöveget: „Miként legjobb hagyományunk, úgy a mai morálteológia is a »*súlyos*« jelzőt a matériára, a tett tárgyára vonatkoztatja, de a »*halálos*«-t kizárólag az alanyi szempontra, a szabad emberi tetre alkalmazza. A *Buzdítás* idézett szövegének csak úgy lenne értelme, ha a parancsolat megszegőről automatikusan feltételezzük, hogy halálos bűnt követett el. Márpedig, ha figyelembe vesszük az erkölcsi lelkiismeret és a személy pszichológiája (ez mindig függ a kulturális helyzettől) különböző szintjeit, teljesen lehetetlenek

¹³ Häring, i. m., 82.

¹⁴ DS 1544.

¹⁵ Szerencsére itt is szerepel a „*tudatosan és szabadon*” meghatározás!

¹⁶ Vagyis a negatív *optio fundamentalis*.

¹⁷ „Ha úgy értelmezzük: éppen ez a helytelen értelmezés!”

tűnik, hogy bizonyos törvények áthágása – amelyeket indokoltan *súlyosaknak* tartunk – mintegy automatikusan magukkal vonják (implikálják) a *halálos* bűnt.”

„Fontos tehát még megkülönböztetnünk az *objektív* dimenziót és a *szubjektív* dimenziót.” II. János Pál Buzdítása az idézett 17. paragrafusban ezt nem fejezi ki világosan.

A (*halálos*) *bűn* alapvetően a *negatív optio fundamentalis*, vagyis megfordítása az eredeti, Istenre való beirányulásnak, gyökeres elfordulás az élő Isten szeretetétől. De hamis lenne, ha ezt a tettet egyszerűn egyes bűnök súlyossága szerint értékelnénk. Valójában ez a negatív döntés egyes korábbi (súlyos) bűnök *következménye*. Az egyes bűnök tehát akár pozitív, akár negatív irányban az *optio fundamentalis* eredményezői („*konstitutive Zeichen der Grundoption*”).¹⁸

Nem térek itt ki az *alapvető döntésben* való hűség és a *kegyelmi segítség* szükségességére, amelyről Alszeghy Zoltán és Maurizio Flick jezsuiták, a Gergely Egyetem professzorai jelentős tanulmányt írtak. Végkövetkeztetésük: a jelenlegi üdvösségrendben szükséges a kegyelem az élet alapvető döntéséhez: a bűnbeesés utáni állapotban az ember Krisztus kegyelme nélkül nem találhatja meg a belső egyensúlyt; csakis a Szentlélektől szívébe árasztott szeretet révén képes beteljesíteni istengyermeki hivatását.¹⁹

A Buzdítás szól a *bűn iránti érzék* elvesztéséről (§ 18), és joggal óv a napjainkban egyre terjedő laxizmustól. A hagyományos és haladó nézet ütközött a színóduson, de a lényeges szemléletben egyetértés volt: a bűn iránti érzék lényegileg függ az Istenben való hittől: a végtelen irgalmasság Atyja kinyilatkoztatta magát Jézus Krisztusban, aki nem azért jött, hogy elítélje, hanem hogy gyógyítsa az embereket.

Isten irgalmas szeretetét kinyilatkoztatta Jézus Krisztusban, aki nem ítélni jött, hanem gyógyítani és üdvözíteni, ezért az Egyháznak is ezt az örömhírt kell hirdetnie és az irgalmasságot gyakorolnia a lelkipásztorkodásban is, amint ezt Ferenc pápa és vele a püspöki színódus is hangoztatta. Ez persze nem biztatás a szabadosságra, nem az erkölcsi laxizmus támogatása, hiszen komolyan kell munkálnunk üdvösségünket – együttműködve a kegyelemmel, a feltámadt Krisztus Lelkével, aki újjáteremt bennünket belénk árasztva a szeretetet.

Ebben egyaránt egyetértett az 1983-as és a 2014-es püspöki színódus, hála Ferenc pápa jelenlétének és buzdításainak.

¹⁸ F. Bökle, *Fundamental moral*, 143–145: „Zeichen einer Grundoption”, utalva P. Fransen tanulmányára is: „Da neue Sein des Menschen in Christus”, in *Mysterium Salutis*, IV/2, 955–957.

¹⁹ P. Fransen előbb jelzett tanulmányában hivatkozik Alszeghyék úttörő nézetére: M. Flick–Z. Alszeghy, „L’opzione fondamentale della vita morale e la grazia”, *Gregorianum* 41 (1960) 593–619. és *Il Vangelo della Grazia*, Firenze, 1964, 143–167; 191ff; 342–355. Az *optio fundamentalis* a „belénk öntött” (*habitus infusus*) (*megszentelő*) *kegyelem állapotával* és a rahneri „*természetfeletti Exisztencial*” elméletével. (Vö. K. Rahner, „Über das Verhältnis von Natur und Gnade”, in *Schriften* I, 323–345. K. Rahner és H. de Lubac Természetfeletti értelmezéséről lásd Lubac-monográfiámat: „*Krisztus fénye*”, Bevezetés Henri de Lubac SJ életművébe, JTMR, Bp., 2014, 412–415.

II. János Pál újabb közbelépése: *Veritatis splendor* (1993) morálteológiai elvei

De az erkölcsi vita nem jutott nyugvópontra. II. János Pál *Veritatis splendor* kezdetű 1993-as körlevelében – visszautalva a zsinat *lelkiismeretről és szabadságról* szóló tanítására (*Gaudium et spes* 16–17, 22, 62) – *részletesen tárgyal erkölcssteológiai kérdésekről*, így a mai új „elhajló” irányzatokról is: a szabadság abszolutizálása; a szabadság – lelkiismeret – törvény viszonya; kettős erkölcsi igazság.²⁰

Ismét foglalkozik az alapvető választás (*optio fundamentalis*) és a konkrét cselekedetek viszonyával.²¹ Hosszan idézi (70) az előbb ismertetett a *Reconciliatio et paenitentia* 17. pontját, és itt is azokat bírálja, akik félreértelmezik ezt az erkölcssteológiai irányt, főleg a halálos és súlyos bűnök megkülönböztetésekor.

II. János Pál pápa *Veritatis splendor* (az Igazság ragyogása) kezdetű körlevelét, 1993. október 5-én délben mutatták be a sajtó képviselőinek a Szentszék sajtótermében. Az enciklika többéves előkészítés után látott napvilágot. A szentatya 1993. augusztus 6-án írta alá. A sajtókonferencián ismertetést tartott – többek között – J. Ratzinger bíboros, a Hittani Kongregáció akkori prefektusa, aki – mint ismeretes – maga is jeles teológus, és kétségkívül része volt az okmány megszületésében.

A bíboros kifejtette azokat az indítóokokat, amelyek az enciklika közzétételét indokolták, és amelyekről maga a pápa is beszél bevezetőjében. Eligazítást akart nyújtani a katolikus hívőknek, hiszen *a hit magába foglalja az erkölcsöt is*. A keresztény hit „út”, gyakorlat, tapasztalat is: a keresztények a krisztusi szereteteszményt követve haladnak előre az üdvösség útján, tanúskodnak a Krisztus által kapott új életről. (I. fejezet) Az egyház a közösen előrehaladó hívőknek ad jelzéseket, hogy az egyenes úton járjanak. Az iránymutatásra annál is inkább szükség volt, mivel napjainkban, az új filozófiák és ideológiák hatására, a katolikus teológiában is, nevezetesen az erkölcsstanban jelentkeznek olyan nézetek, amelyek nem egyeztethetők össze a Szentírással és a katolikus hagyománnyal. A körlevél II. fejezete részletesen foglalkozik ezekkel az új nézetekkel, és sorban megrostálja őket: I. Szabadság és törvény; II. A lelkiismeret és az igazság; III. Az alapvető választás és a konkrét cselekedetek. A III. fejezet megvilágítja a keresztény erkölcs szerepét a társadalmi életben és az egyház életében, figyelmeztetve a morálteológusok és püspökök felelősségére. Ratzinger bíboros szerint az enciklikának ebben a III. fejezetében olvashatjuk századunk Tanítóhivatalának egyik legjelentősebb szövegét.

²⁰ A körlevelet részletesen ismertettem a *Távlatok* 14. számában, 771kk. – Későbbi magyar fordítását Diós István készítette, a SZIT adta ki 1994-ben: II. János Pál, *Veritatis splendor*, *Az Igazság ragyogása* kezdetű enciklikája. Ezt a fordítást idézem.

²¹ II. fejezet, III. 83–90: *Az alapvető választás és a konkrét cselekedetek*, 65–70. pontok.

*Lelkiismeret, törvény, szabadság*²²

A II. Vatikáni zsinat *Gaudium et spes* kezdetű konstitúciója fontos bekezdést szentel a *lelkiismeret méltóságának* (16) és a *szabadság kimagasló értékének* (17). „Az ember a tudata mélyén olyan törvénnyel találkozik, amelyet nem ő szabott meg önmagának; amelynek engedelmességre tartozik. E törvény szava mindig arra szólítja, hogy szeresse és cselekedje a jót, és kerülje a rosszat. A kellő pillanatban felhangzik a szív mélyén: tedd ezt! óvakodjál attól! Igen, van olyan törvény, amelyet Isten írt az ember szívébe; és éppen abban áll az ember méltósága, hogy megtartja ezt a törvényt; szerinte is fogják megítélni (vö. Róm 2,14–16). A lelkiismeret az egyén legrejtettebb magva, és szentély, ahol egyedül van Istennel, akinek szava felhangzik a lélek mélyén.”²³

A *Veritatis splendor* 57–61. pontjaiban jobban kifejti az idézett zsinati szöveget, megmagyarázva a páli utalást is, aki a Római levél 2. fejezetében arról szól, hogy a pogányok, a mózesi törvény híján, a *természet szavára* teszik meg azt, ami szívébe van írva. „A lelkiismeret ítélete *praktikus ítélet*, azaz olyan ítélet, mely közli, hogy az embernek mit kell, vagy mit nem szabad tennie”, illetve értékeli egy már bevégzett cselekedetet. Olyan ítélet ez, amely egy konkrét helyzetre alkalmazza az értelmes meggyőződést, hogy a jót szeretni és tenni, a rosszat pedig kerülni kell. A praktikus értelem ezen első elve a *természeti törvényhez* tartozik, sőt annak alapját képezi, amennyiben kifejezi a jó és a rossz fölötti eredeti világosságot, Isten teremtő bölcsességének tükröződő fényét.”

A lelkiismeretről szóló tanítás egyben választ ad arra is, hogy a legtöbbször általános (természeti vagy kinyilatkoztatott) törvény miként kötelez a konkrét helyzetekben. Hiszen az (objektív) törvényt – amely egyetemes – egy adott korban és kulturális környezetben, az ember egy sajátos szituációjában alkalmazza a lelkiismeret, amely azt mondja: ez a törvény itt és most kötelez. A lelkiismeret állapítja meg végső soron, hogy egy konkrét cselekedet megfelelt-e a törvénynek. Az enciklika kizárja az ún. *szituációs etikát*,²⁴ amely annyira felmagasztalja a szabadságot, hogy az objektív törvény fölé helyezi, és függetleníti az isteni törvénytől: szerinte a szabadság maga teremti értékeit, és nem fogad el semmiféle „objektív”, „természeti” „adottságot”. Ez a nézet elfogadhatatlan. A pápai körlevél itt hangsúlyozza: a teljesen önmagát teremtő szabadság illúzió vagy mítosz.

Ugyanakkor hangoztatnunk kell az új morálteológiával: *az emberi szabadság mindig szituált*, vagyis az ember egy adott helyzetben, időben és helyen, anyagba (testbe) ágyazottan, társadalmi tabukra és elvárásokra is figyelve, bizonyos pszichológiai és

²² Lásd *Távlatok*, 49: http://www.tavlatok.hu/49_elottiek/tavlatok45.htm#politika

²³ Lásd Harsányi Pál Ottó OFM, „A lelkiismeret és a Szentlélek bennünk lakása”. A Szerző a zsinati tanítást is értelmezve kitér a *Humanae vitae* tanításával kapcsolatos vitákra (fogamzásgátlás, homológ „mesterséges megtermékenyítés”) a következő gyűjtőkötetben: Tarjányi Zoltán (szerk.), *A lelkiismeret*, Jel Kiadó, Bp., 2014, 147–170, különösen a 163–164. oldalak a hosszú 20. jegyzettel.

²⁴ Erről bővebben Szabó Ferenc SJ, *Az ember és világa*, Máltai Könyvek, Bp., 2011, 236–272.

neveltetési „determinizmusok”-tól is korlátozva teljesíti kötelességét; hallgat lelkiismerete (Isten) szavára.

Szabadságunk életünk során bontakozik ki embrionális állapotából (egyeseknél mindvégig embrionális marad!). Mindez persze befolyásolja a felelőssége fokát is, az elkövetett rossz/bűn súlyosságát is. A tudatosság és a szabadság mértéke döntő; de fontos még a sajátos hivatás és az isteni (kegyelmi) híváshoz való hűség is. A neves német moráleteológussal, Josef Fuchs jezsuitával ezt mondhatjuk: „*a szituáció olyan vallási valóság, amelyben az ember szemben találja magát Istennel, a legfőbb Te-vel, egy soha meg nem ismétlődő, egyedülálló pillanatban*”.

Miután hangsúlyozta az erkölcsiség *objektív és egyetemes* szabályát, ami nem más, mint az igazság, vagyis az isteni törvény, II. János Pál is hozzáfűzi: „Az erkölcsi jó igazsága, melyet az értelem törvénye fejez ki, gyakorlatilag és pontosan a lelkiismeret ítéletében ismerhető meg, és ez hozza magával a jó tett és a rossz tett elkövetőjének felelősségét. [...] Így a *lelkiismeret gyakorlati ítéletében*, mely a személyt egy meghatározott cselekedetre kötelezi, *megmutatkozik a szabadság és az igazság összetartozása.*” (61)

Mindez nagyon szép, mondhatná valaki, de annyiféle igazság van, amennyit az emberek „teremtnek” maguknak. Így a törvényt is a maguk „ízlése” szerint alakítják, értelmezik; az értékek ingadoznak, mint a börzeérték; a ma igazsága holnap már nem érvényes; a lelkiismeretek tévesek lehetnek: kik – és milyen igazság, objektív norma szerint – nevelik őket?

A *kinyilatkoztatás* segítségére siet az értelemnek az igazság keresésében, és a hívő akaratát erősíti a kegyelmi segítség. De a hívők számára is felmerül a probléma, amelyet Paul Valadier francia jezsuita feszeget és magyaráz egyik kis könyvében:²⁵ Hogyan alakíthatjuk ki a *helyes lelkiismeretet*, amely a legfőbb támpont a cselekvésben? *Ha a modern ember azt hiszi, hogy már szert tett a „felnőtt” lelkiismeretre, rövidlátó vagy illúzió áldozata.* Miként minden esetben, itt sem szabad a „*minden vagy semmi*” apologétáira hallgatni. Már mondtam: *ezt hangoztatták a mostani családszínóduson is egyes atyák, például Marx müncheni bíboros érsek.*

A lelkiismeretet kell követnünk, de mivel ez sebzett és téves is lehet, *nevelniünk is kell a törvényre.* Illúzió az az eszme – hangsúlyozza Valadier –, hogy a modern ember nagykorú tudományos és erkölcsi szinten egyaránt, és hogy „elég modernnek lenni ahhoz, hogy erkölcsösek legyünk” (21). Tudatosítanunk kell, hogy csak állandó erőfeszítéssel, neveléssel „humanizálhatjuk” ösztönös énünket és mások lelkiismeretét is. Lényes ez a szempont is: „A lelkiismeret nem dönt *támpontok* nélkül: a társadalom elvárásai, a törvények, az erkölcsi szokások és hagyományok (tilalmak és parancsok) olyan támpontok, amelyek egy sajátos történelemből erednek, vagy amelyek viták után születnek. *De egyik sem elég önmagában:* a lelkiismeret valamennyit figyelembe véve és kombinálva alakítja ki ítéletét, és e kritériumokból kiindulva humanizálja az ember önmagát – tehát *alakítja morális egzisztenciáját.* [...] Úgy kell tekinteni a támpontokat, mint útjelzéseket: kijelölik a követendő utat,

²⁵ Paul Valadier, *Des repères pour agir*, Desclée de Br., 1977.

megóvnak az eltévelyedéstől, de csak úgy, ha az ember tudja, hogy hova akar eljutni. Csak úgy lehet a jelzőtáblákat értelmesen olvasni, ha meghatároztuk az elérendő célt. [...] A támpontok nem mentesítenek a döntés alól, nem teszik fölöslegessé a cselekvési szándékot. De az ellenkezője is igaz: támpontok nélkül a szándék nem tudna dönteni.” (61–62)

A kinyilatkoztatás és a hit megvilágítja a lelkiismeretet. Krisztus a hegyi beszédben átvette és tökéletesítette a tízparancsolatot, és mindent az Isten és a felebarát szeretetében foglalt össze. És kimondta az *aranyiszabályt*, amely hívőknek és nem hívőknek az egyetlen norma: „Mindazt, amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük. Ez a törvény és a próféták.” (Mt 5,12)

Igazán szabadnak lenni annyi, mint bevallani, hogy az ember azt teszi, amit nem akar (vö. Róm 7). Ez a bevallás tetteink gyökeréig visz le bennünket, nemcsak azért, hogy bevalljuk a két „akarat” legyőzhetetlen eltérését, hanem hogy utólag beismerjük a kétértelmű szolidaritásokat, tudatos cinkosságokat, sőt még a rosszal való valóságos egyetértésünket is. A vétek bevallása nélkül a lelkiismeret nem mondhatja magát megvilágosodottnak; mindenekelőtt önmagáról kell helyes véleményt alkotnia. A bűn bevallása (vö. 50. zsoltár) felszabadítja a lelkiismeretet, felkészít az Ország örömnepére (vö. Lk 15,11–32; Mt 8,11; 22,11–14).

A bűn bevallása és múltunk vállalása is lehet világosság a lelkiismeret számára. *Tetteink megváltoztatnak bennünket jó és rossz irányban* (Vö. Y. de Montcheuil), beleépülnek egzisztenciánkba. Múltunkat vállalnunk kell; még a megbánt bűnök is javunkra válnak: Isten irgalmas szeretetét, bocsánatát nyilvánítják ki. (Caudel idézi Szent Ágostont: „*etiam peccata*”!)

Az optio fundamentalis kritikája

Mielőtt továbbmennénk, lássuk az *optio fundamentalis* kérdését. Az enciklika hosszabban foglalkozik az alapvető választás (*optio fundamentalis*) és a konkrét cselekedetek viszonyával.²⁶

A VS 67. pontja a helytelenül értelmezett *optio fundametalist* árnyalja: „Valójában az emberi cselekedetek moralitása nem csupán a szándéktól, az irányultságtól vagy az *optio fundamentalist*ól függ, melyet olyan általános szándéknak értelmeznek, melyben nincs semmi meghatározott tartalom, vagy egy olyan szándék csupán, melynek nem felel meg a cselekvő erőfeszítés az erkölcsi élet kötelezettségeinek teljesítésére. Az erkölcsiséget lehetetlen megítélni, ha eltekintünk egy konkrét cselekedetnek az emberi személy méltóságával és hivatásával megegyező vagy ellentétes voltától. Minden választásban benne van a szabad akarat megnyilvánulása a jó és rossz felé, melyben a természetes törvény követendő jóként és követendő rosszként fölmutat.”

A VS 69. pontja megjegyzi, hogy az *optio fundamentalis* körüli meggondolások néhány teológust arra készítették, hogy komoly revízió alá vegyék a halálos bűnök és a

²⁶ II. fejezet, III. 83–90., *Az alapvető választás és a konkrét cselekedetek.* 65–70. pontok.

bocsánatos bűnök hagyományos megkülönböztetését. Itt a körlevél ismét az o.f. *helytelen* értelmezését bírálja, mely szerint a halálos bűn csak olyan cselekedet gyümölcse lehet, mely a személyt a maga teljességében átfogja, vagyis az *optio fundamentalis* (negatív) cselekedete: tehát az embert Istentől elválasztó halálos bűn csak Isten elutasítása esetén áll elő. „Ezért azt mondják, hogy a bűn súlyosságát sokkal inkább a személyi szabadság elkötelezettségének fokával kell mérni, mintsem a cselekedet tárgyával.”

Ezután a VS 70. pontja hosszan idézi a fentebb ismertetett *Reconciliatio et paenitentia* 17. pontját, és ismételten azokat bírálja, akik félreértelmezik az *optio fundamentalis* a halálos és súlyos bűnök megkülönböztetésekor. (Ezt most már nem ismétlem meg.)

A Humanae vitae körlevélről

Jóllehet a VS körlevél a *Humanae vitae* 25. évfordulóján jelent meg, nem foglalkozik részletesen a házassági-családi erkölcs, nevezetesen a *születésszabályozás* konkrét kérdéseivel, de *bizonyos alapelveket megvitát*, amelyek ez utóbbi kérdésnél is felmerülnek. Egyébként a pápa a *Katolikus Egyház Katekizmusához* utalja a katolikusokat: ebben megtalálják a katolikus erkölcstan teljesebb összefoglalását. A körlevél megjelenése azért is késett – amint II. János Pál maga megjegyzi –, mivel előbb ennek az *Egyetemes Katekizmusnak* kellett megjelennie.

Mostani témánk szempontjából különösen fontosak a következő irányelvek:

Egy erkölcsi tettet nem pusztán a szándék és a szituáció, illetve az előre látott következmények mérlegelése minősít, hanem az *objektív mivolt is, a tett tárgyi jósága vagy rosszasága*. Persze a személyes felelősség (*post factum*) megítélésénél mindig figyelembe kell venni a *tudatosságot és a szabadságot* (külső vagy belső kényszertől való mentességet).

Ezzel kapcsolatban a *Veritatis splendor* (80. pontjában) idézi a *Humanae vitae* kezdetű körlevél híres és sokat vitatott szakaszát, amelyben VI. Pál pápa, a mesterséges fogamzásgátlást *természeténél fogva rossznak* minősítve, és visszautasítja azt az érvelést, amely a születéskorlátozás megengedettségét ezzel indokolja: „*két rossz közül a kisebbet kell választani*” (ti. a házaspár szerelmi-szeretetközösségét meg kell őrizni, amit az időszakos megtartóztatás veszélybe sodorna). „Mert igaz ugyan – írta VI. Pál –, hogy szabad néha *eltűrni* a kisebb erkölcsi rosszat egy nagyobb elkerüléséért, vagy hogy egy nagyobb jót meg ne akadályozzunk, de sohasem szabad – még a legsúlyosabb okok mellett sem – rosszat *tenni*, hogy abból jó következzenek.” Vagyis a jó cél nem szentesíti a természeténél fogva rossz, ezért erkölcstelen tettet. (Ismét visszatér a vitatott probléma: vajon a természettörvény értelmezésekor tévedhetetlen a Tanítóhivatal.)

Idézzük a Veritatis splendor témánkba vágó 95. pontját: „Az Egyház tanítását és különösképpen azt az elszántságát, amellyel védi a bensőleg rossz cselekedeteket tiltó parancsok egyetemes és maradandó érvényességét, nemritkán úgy ítélik meg, mint valami túrheterlen merevség jelét, főképpen a mai ember és társadalom

erkölcsi életének roppantul bonyolult és konfliktusos helyzeteiben. Ilyen merevség ellentétben állna az Egyház anyai érzékével.”

Az Egyházban, mondják a hívők is, nincs megértés és együttérzés. Az ellenvetésre a FC pápai buzdítás ezt válaszolta: Valójában az Egyház anyai érzését sose lehet elválasztani tanítói küldetésétől, amelyet mindig Krisztus, a megszemélyesült Igazság hűséges Hitveseként kell végeznie: „Mint Tanító szüntelenül hangoztatja az erkölcsi szabályt (...) E törvénynek az Egyház se nem szerzője, se nem bírója. Krisztus, az Igazság iránti engedelmisséggel – akinek képe tükröződik az emberi személy természetében és méltóságában – az Egyház értelmezi az erkölcsi normát, amelyet minden jóakarátú embernek feltár, nem hallgatva el azt a követelményt, hogy a középszerű megoldásoktól gyökeresen távol tartsa magát, és a tökéletességre törekedjék.” (*Familiaris consortio*, 33.)

És még a következő pontban így magyarázza: „Valójában az igazi megértésnek és az őszinte együttérzésnek a személy, az ő igazi java, az ő hiteles szabadsága iránti szeretetet kell jelentenie. Ez pedig nem akkor történik meg, ha elrejtjük vagy gyengítjük az erkölcsi igazságot, hanem ha legmélyebb jelentésében terjesztjük elő: mint kisugárzását Isten örök Bölcsességének, mely Krisztusban jött hozzánk, és mint szolgálatot az embernek, az ő szabadsága növelésének és az ő boldogsága elérésének. (Vö. *Familiaris consortio*, 34.)

Ugyanakkor az erkölcsi igazság világos és erőteljes bemutatása sohasem vonatkozhat el attól a mély és őszinte tisztelettől, türelmes és bízó szeretettel átjárt tisztelettől, amelyre az ember mindig rászorul *erkölcsi előmenetelében*, hiszen nehézségek, gyengeségek és fájdalmas helyzetek ezt gyakran teszik fáradságossá. Az Egyháznak – minthogy soha nem mond le „az igazság és a következetesség elvéről, tehát nem egyezik bele abba, hogy jónak nevezze a rosszat, vagy rossznak a jót” (*Reconciliatio et paenitentia*, 34) – *mindig figyelnie kell arra, hogy a megrepedt nádszálát össze ne törje, a füstölgő mécsbelet ki ne oltsa* (vö. Iz 42,3).

VI. Pál pápa írta: »Semmiiben sem kell csökkenteni Krisztus üdvözítő *tanítását*: a szeretet kimagasló formája ez a lelkek irányában. Ezt azonban mindig kísérnie kell *a türelemnek és a jóságnak*, amelyre a Megváltó maga adott példát, ahogy az emberekkel beszélt és bánt. *Ő, aki nem azért jött, hogy a világot ítélje, hanem hogy üdvözítse* (vö. Jn 3,17), kéréletlen volt ugyan a bűnökkel szemben, de türelmes és irgalmas a bűnösök iránt.« (*Humanae vitae*, 29.)²⁷

Ferenc pápa még fokozottabban minden megnyilatkozásában Isten irgalmas, megbocsátó szeretetére helyezi a hangsúlyt, amelynek megtestesülése Jézus. Befejezésül idézek 2015. március 23-i reggeli homíliájából.²⁸ A Zsuzsannát elítélő, korrup, kettős életű bírák magatartásával, és a házasságtörő asszonyt megkövezni akaró, a törvény betűjéhez ragaszkodó írástudók és farizeusok magatartásával szembeállította a megbocsátó Jézust. „Ahol nincs irgalmasság, ott nincs igazságosság” – hangsúlyozta. A Biblia

²⁷ Nagy Ferenc fordítása a *Távlatok* 14. számában

²⁸ http://hu.radiovaticana.va/news/2015/03/23/ferenc_papa_hetfo_reggeli_homiliaja/1131555

azt mondja, hogy az irgalmasságban van a helyes ítélet. Ferenc pápa a házasságtörő nő örökszép evangéliumi jelenetét idézve (Jn 8,1–11) így zárta homíliáját: „Az evangélium egyik legszebb mondatát szeretném most idézni, amely nagyon megihat engem: »Senki sem ítélte el téged?« – »Senki, Uram.« – »Én sem ítéllek el«, válaszol Jézus. Én sem ítéllek el: ez az egyik legszebb mondat, mert telve van irgalmassággal.”

Elvált és újraházasodott hívők

Korábbi előadásomban jeleztem, hogy a 2014-es különleges családszinódus egyik fontos, meg nem oldott problémája maradt az érvényes egyházi házasságot kötött és polgárilag újraházasodottak lelkipásztori gondozása, kivételes esetekben szentségekhez járulása.

A három legvitatottabb kérdésre vonatkozó pontok *nem kapták meg a szükséges kétharmados többséget.*²⁹

– 52. pont (szavazati arány: 104–74) – *esetleges bűnbánati út és az objektív rendezetlen állapot mellett a felek szubjektív felelősségének újbóli értékelése*

– 53. pont (szavazati arány: 112–64) – *lelki áldozás és tényleges áldozás kapcsolata*

– 55. pont (szavazati arány: 118–62) – *homoszexuálisok és a családra, házasságra vonatkozó isteni terv különbözősége*

A J. Ratzinger bíboros által vezetett *Hittani Kongregáció* már húsz évvel ezelőtt, 1994. szeptember 14-én *Levelet* intézett a világ püspökeihez az elvált és újraházasodott felek Eucharisztiahoz való járulása kérdéséről. E *Levél* 7-8. pontjaiban megerősíti az Egyház hivatalos tanítását: *Familiaris consortio* (84), a *Kánonjogi Kódex* (978, 2 és 1085, 2) és a KEK (1640) a házasság felbonthatatlanságáról. Utalva a *Veritatis splendor* 55–56. pontjára, elutasítja a lelkiismeretről szóló zsinati tanításra (GS 16) hivatkozók álláspontját: ezek szerint az általános normák (törvények) nem kötelező erejű, objektív kritériumok a lelkiismeret ítéletéhez, hanem *általános távlatot* adnak, mely első közelítésben segít az embernek, hogy személyes és társadalmi életét rendezze. (...) Az ilyen állítások igazolására némelyek a kettős igazság bevezetését javasolják. Az egyik volna az elvont tanítás, a másik a konkrét körülmények figyelembevételének szintje. Ez a szituációkra is tekintettel lévő szint törvényesen megalapozhatna *az általános szabálytól eltérő kivételeket*, és így lehetővé tenné, hogy jó lelkiismerettel megtegyenek valamit, ami az elvont erkölcsi törvény szerint bensőleg rossz.” A VS még megjegyzi: E nézetre akarják alapozni az ún. „lelkipásztori” megoldásokat.³⁰

²⁹ Erre kitért Erdő Péter bíboros, s a szinódus főrelátora a *Magyar Kurír*-nak adott mérlegelő interjújában (2014. október 21.).

³⁰ „A lelkiismeret és az igazság” című fejezet után következik a III. „Az alapvető választás és a konkrét cselekedetek.”

A két családszinódus között (2014–2015)

A házasság és a család mai helyzetéről 2014 októberében megtartott rendkívüli szinódus összegezte a tárgyalások eredményét: ez a *Relatio Synodi* lett a 2015. októberi rendes családszinódus megvitatandó vázlata, a *Lineamenta*. A szinódusi titkárság (Baldisseri bíboros) ezt a dokumentumot számos kérdés kíséretében szétküldte a püspöki konferenciáknak, hogy a helyi egyházak fogalmazzanak meg javaslatokat egyes elvi és lelkipásztori problémák megoldására, tisztázására. A világegyház püspöki konferenciái által beküldött válaszok alapján szövegezik meg a 2015. őszi (háromhetes) rendes szinódus munkadokumentumát, az *Instrumentum laboris*.³¹

A *Relatio Synodi*ról korábban már szóltam, jelezve hogy néhány tétel (pont) nem kapta meg a szavazatok kétharmados többségét. Most a *Lineamenta*hoz csatolt kérdésekből kiemelek néhányat, ahol különösen is szükséges az elméleti elmélyítés, tisztázás.

Feltűnő, milyen hangsúlyosan szerepel a *fokozatos bevezetés és kísérés* a házasságra készülők és a házások esetében is. Szerencsére ezt többen hangsúlyozták már a rendkívüli szinóduson is. Sorozatomban magam is – hivatkozva az új morálteológiára (*optio fundamentalis!* – *halálos és súlyos bűnök*) – ezt az alapvető *pedagógiát* ismertettem, hiszen a „minden – vagy semmi” módszere nem vezet célhoz a keresztény életben, a házasság/család lelkipásztorkodásába sem. És Ferenc pápával (*Evangelii gaudium*, 44) az evangéliumi üzenetet, a merev legalizmus (törvényhez tapadás) helyett az Isten irgalmas szeretetét képviselő Jézus magatartását hangsúlyozzuk, aki nem ítélni jött, hanem gyógyítani, üdvözíteni. A *Lineamenta* 19. pontja („A család igazsága és szépsége és irgalmasság a sebzett és törekeny családok iránt”, *Rel. S.* 23–28) hivatkozik az *Evangelii gaudium* 44. pontjára: A szinódusi atyák, amikor az elvált és új polgári házasságot kötött katolikusok helyzetéről tárgyaltak, nyíltan és bátran azt kérdezték, hogy az Egyháznak miként kell e helyzetben élőkre tekinteni. „Tudatában lévén az ilyen nagyon eltérő helyzetek világos és tökéletlen mivoltának, az Atyák határozottan a Ferenc pápa által megjelölt irányt követték (itt hivatkozás az *EG* 44. pontára, amely előbb idézi a *KEK* 1735. pontját: „A cselekedet beszámíthatósága és az érte való felelősség csökkenhet vagy megszűnhet a tudatlanság, a figyelmetlenség, az erőszak, a félelem, a megszokás, a mértéktelen érzelmek és más pszichikai vagy társadalmi tényezők következtében.” A *KEK* idézett pontjára utal *Lineamenta*, amikor idézi a pápát: „Éppen ezért – anélkül, hogy csökkentenénk az evangéliumi eszmény értékét – irgalommal és türelemmel kell vezetni azon személyek növekedésének a szakaszai, akik napról napra építik önmagukat.”³² A papokat emlékeztetem arra – folytatja Ferenc pápa –, hogy a gyóntatószék nem lehet kínzókamra, csakis az Úr irgalmasságának a helye, aki a lehetséges jó megtételére késztet bennünket.”

³¹ *Doc. Cath.* no. 2518. Avril 2015, 85–93.

³² Itt utalás II. János Pál *Familiaris consortio* (1981) kezdetű buzdításának 34. pontjára.

Corollarium: Walter Kasper javaslat

A családdal foglalkozó októberi rendkívüli szinódusra készülve Ferenc pápa felkérte Walter Kasper bíborost, hogy a múlt februárban megtartott konzisztóriumon tartson előadást a család mai problémáiról.³³ Februári merész felszólalása feltűnést keltett. Először olaszul, majd németül és franciául is megjelent.³⁴

Úgy mutatja be, mint egy „zenei nyitányt” a kétrészes családszinódushoz. „Az Evangélium nem törvénykódex, hanem fény és annak az életnek az ereje, amely maga Jézus Krisztus, és megadja azt, amit követel.” (1213).

A reflexió állomásai követik Isten üdvösségtervét: teremtés, bűn, Krisztus, Egyház, új helyzetek és kérdések.

Kasper bíboros ezeket kifejtve, idézi a Szentírást (Mt 19,3–9), a zsinat tanítását, II. János Pál katekézisést, hivatkozik a *Familiaris consorti*óra is (9, 34). Többek között ezt állítja (38): „A házasság felbonthatatlansága: Evangélium = örömhír – végleges ige és olyan ígéret, amely megmarad örökre” (38). De Kasper hangsúlyozza: szükség van időre: „A fejlődés törvénye erejében a család arra hivatott, hogy növekedjék egyre mélyebben Krisztus misztériumában (hivatkozás a *Familiaris consortio* 9,34-re). A fejlődésnek ez a törvénye szerintem nagyon fontos a házasság és a család lelkipásztori gondozásában. Nem a törvény fokozatosságát jelenti, hanem a fokozatos megértését és megvalósítását az Evangélium törvényének, amely a szabadság törvénye (Jak 1,25; 2,12).” (41)

(Itt a fokozatosság vitatott törvényének helytelen értelmezését javítja ki a bíboros a haladó morálteológusokkal!)

Ezután Kasper hosszabban szól a „családegyházzról” (49–52), majd rátér az *elvált újrabezáródottak* problémájára. Nincs szó a házasság felbonthatatlanságának megkérdőjelezéséről, de hozzáfűzi: a hűséggel együtt jár az irgalmasság: „Az ember bármilyen mélyre esik is, nem esik mélyebbre, mint Isten irgalmassága” (55). Kasper így fogalmazza meg a kérdést: „Lehetséges-e olyan fejlődés, amely – nem törölve el a hagyományos dogmatikus normát – előrehaladás lenne a kérdés megoldásában és elmélyítené az újabb hagyományokat?” (56) A válasznak árnyaltnak kell lennie. Két helyzetet elemez. Az egyik: olyan elvált újrabezáródott feleké, akik szubjektíve meg vannak győződve arról, hogy előző házasság orvosolhatatlanul megromlott és soha sem volt érvényes. Kasper emlékeztet arra, hogy a házasság érvényességének megítélésében nem lehet az érdekelt felek szubjektív véleményére hagyatkozni. (57) Ezt jogi úton kell tisztázni, amire a lelkipásztornak figyelnie kell (59). De ott van a

³³ Walter Kasper bíboros neves teológus, magyarul is megjelent *Jézus a Krisztus* című kiváló könyve (Vigilia, Bp., 1996).

³⁴ *L'Évangile de la famille*, trad. J. Hoffmann, Paris, Cerf, 2014, 96 p. Előadás a 2014. február 20–21-én tartott rendkívüli konzisztóriumon Ferenc pápa kérésére. Ismertetés: Alain Mattheeuws SJ, in *NRT* tome 137 no 1, Janvier–mars 2015, 146–149.

nehezebb második helyzet: Az érvényes egyházi házasság után elváltak és új polgári házasságot kötöttek: csak lelki áldozás engedélyezett nekik, vagy szentségi áldozáshoz járulhatnak? Mennyire vannak egyesülve Krisztussal? Ha a szentségi áldozásból kizárjuk őket, vajon nem kérdőjelezzük meg az Egyház szentségi jellegét? (60) Ezzel felforgatnánk a II. vatikáni zsinat egyháztanát, amely szerint „az Egyház mintegy szentsége, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének” (LG 1). Itt következik a *lapsi* analógia: mentődeszka (63).³⁵

Walter Kasper osztja Ferenc pápa (és a felmérések) dianózisát a család válságáról; hivatkozik Ferenc pápa *Az evangélium öröme* kezdetű buzdítására (66): „*A család – mint minden közösség és társadalmi kapcsolat – mély kulturális válságon megy keresztül. A család esteében a kapcsolatok törékenysége különösen súlyossá válik, mert a társadalom alapvető sejtjéről van szó.*” A bíboros teológus részletezi is a válság megnyilvánulásait. Nem akarja enyhíteni, hanem inkább radikalizálja a kérdést, visszamegy az Evangéliumhoz, és onnan tekint a jövőbe. Olyan új utakat keres, amelyeket lehetővé tesz az Egyház hitéhez valós hűség, és amely mindenkit az állandó *megtérésre* szólít. A Szentírás és a Hagyomány tanítását, a Teremtő és Üdvözítő Isten tervét összefoglalva a családról, a mai valóságot, a kulturális változatosságot is figyelembe veszi, miként a zsinat a *Gaudium et spes* kezdetű konstitúcióban: azt sürgeti, hogy a mai evangelizálásban a lelkipásztoroknak *Isten irgalmasságát* kell hirdetniük és képviselniük a sokszor fájdalmas helyzetekben szenvedő, hívő és Krisztushoz ragaszkodó elvált házasságokról gondoskodva.

Kasper bíboros alapvetően az egész Egyháztól megkövetelt, a pápa által hirdetett megtérés dinamizmusára támaszkodik. Emlékeztet a házasság felbonthatatlanságára, amely összekapcsolja Istenben a hűséget és az irgalmasságot, majd megkülönbözteti a polgárilag elváltaknál két helyzetét és azok következményeit, hogy az egyházi hozzáállást tisztázza. Előbb azonban válaszol arra az ellenvetésre, akik attól tartanak, hogy – megengedve a házasságról szóló egyházi tanítás fejlődését (az 1983 kánonjogi kódex 1093-as kánonja már nem helyez kilátásba kiközösítést, mint az 1917-es tette) – kikezdi a házasság felbonthatatlanságáról szóló tanítást. Erről nincs szó, hanem a személyek iránti figyelem és az irgalmas Isten lelkipásztori képviselete a cél. Kasper bíboros érvelésében *részben* Joseph Ratzinger professzor (a Hittani Kongregáció későbbi prefektusa) egy 1972-es tanulmányára hivatkozik.

Az Egyháznak az első századokban, az üldözések idején, szembe kellett néznie a keresztények aposztáziájával, hittagadásával. Ezeket nevezték latinul *lapsinak*, elbukottaknak, akik megtagadták keresztségüket. Számukra az Egyház penitenciatartást (bűnbánati/megtérési gyakorlatot) írt elő, az új vízkeresztség helyett a könnyek keresztségét. „A hajótörést szenvedőknek, a vízbe fülóknak nem másik hajót ajánlott, hanem a szabadulás/üdvösség deszkáját.”

³⁵ Patrick Goujon SJ ismertetése: *Études*, 2014. szeptember, 61–72.

Ezt a hasonlatot alkalmazza Kasper bíboros az elvált és újránházásodott hívő katolikusokra: az érvényes házasság után nem egy második házasság („második hajó”), hanem a „szabadulás deszkája”: *a szentáldozásból járulás*. Nemcsak lelki áldozás (bűnbánat, megtérés után), hanem teljes részvétel a szentáldozásban; és ezt egyöntetűen be kellene vezetni az Egyházban. Kasper bíboros azokat a szakembereket, akik ezt vitatják, emlékezteti a Kédóra: „Hiszem a bűnök bocsánatát.” De ezt is kiemeli: „Isten irgalmassága nem olcsó kegyelem, amely felmentene a megtérés alól.”

Walter Kasper bíboros megoldási javaslata tehát egyszerre megőrzi a házasság felbonthatatlanságát (ezt sohase vonta kétségbe), és az irgalmasság gyakorlását, feltéve, hogy az elváltak megtérnek, és az egész Egyház tanúskodik gyökeres megtérésükről.

Az új evangelizálásban, a családok lelkipásztori gondozásban mindig a folytonos megtérés dinamizmusára kell ügyelni, visszatérve az evangéliumi gyökerekhez. Az „aranyszabály” (a másikkal tedd azt, amit magadnak szeretnél) az Istennek az emberek iránti szeretetén alapul, a Isten irgalmas szeretetén. Az emberi személyek iránti tisztelet minden kultúrában a hitben Isten emberszeretetéből ered: az emberméltóság tisztelete a hűségen át a megbocsátáshoz vezet, amelyet a szerető Isten megad a bűnbánó megtérőknek. Az Egyház a megtérésre szólítja fel az elvált és újránházásodott hívőket, de ez a felhívás teljes igazságban csak az Isten bocsánatát közvetítő/kiosztó Egyháztól jöhet.

Az Egyháznak jelnek kell lennie, de hogyan lehet a hűség és irgalmasság közti felbonthatatlan kapcsolatjel a lelkipásztori tevékenységben az elvált és polgári házasságot kötött hívők körében? Meg kell különböztetni a javasolt megoldást (az „üdvösség deszkája”) a kellő feltételek mellett semmiséget kimondható helyzetektől, amikor a felek újabb szentségi házasságot köthetnek, de mindig ügyeljenek a lelkipásztorok, hogy a bűnbánat és a szív megtérése igazságban megtörténjenek.

Walter Kasper bíboros ismertetett javaslatával nem akart elébe vágni a színódusi munkáknak és a pápai döntésnek, csak emlékeztetni akarta az egész Egyházat Isten mindig felajánlott irgalmasságát.

*

Lásd még Friderike Hoffmann-Klein: „Unauflöslche Ehe – wiederverheiratete Geschidene”, *Stimmen der Zeit*, Heft 3, März 2015, 168/19. jegyzet =171: „Walter Kasper ezeket a feltételeket sorolja fel, hogy *egyedi esetekben* a szentáldozáshoz való bocsátás lehetséges lehetne: Bűnbánat az első házasságban elkövetett vétkekért; az első házassághoz kapcsolódó függőségek tisztázása; ki van zárva a »visszatérés«; a második házasság megkötése nem járt újabb bűnnel; eltökéltség, hogy a második polgári házasságot a hit szerint éljük; vágyakozás az Eucharisztia vételére.”